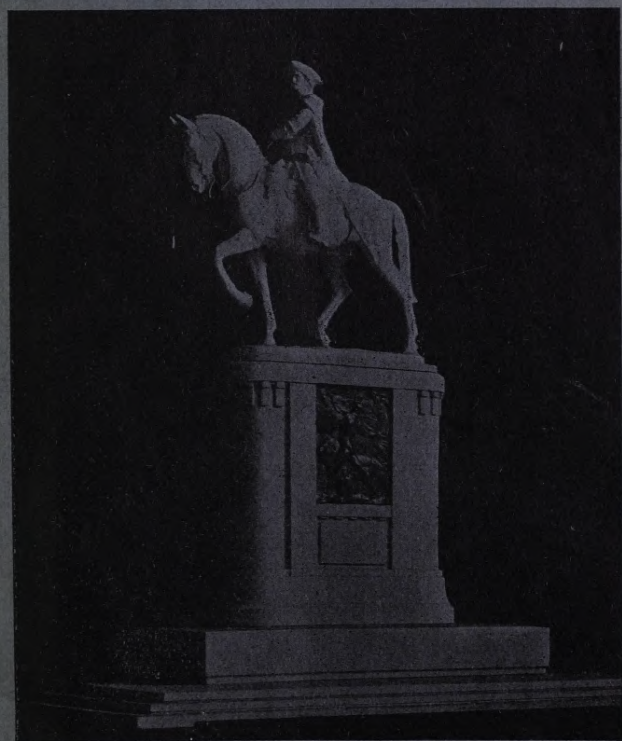

Baltija sem Kreewijas eespaida un waldibas.

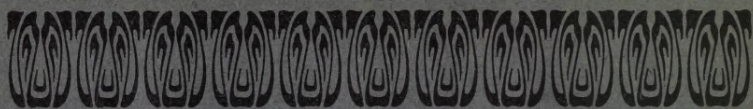
1710—1910

Sastahdijis kreemu waloda

J. A. Jurjens.

Tulkojuschi latwiski J. un K.

Pareiztīzīgo Latvešču Behtnesis

pašneedi

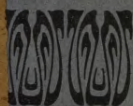
īpredīkus, daļchadus pamahzofchus religiofi - tikumiikus ap-
zerejumus,

rakitus no pedagogikas, ahrītnēezibas un laukīaimnēezibas,
ītahītus,

daļchadas līnas no plaichās tehwijas, Baltijas un ahrīlemēm,
īewīschki hīhki apzerechams pareīstīzīgo latvešču dīhwi.

medeļās laīkrastīs top wadītīs stīngri tantīškā, meer-
īgā un prahtīgi konserwatiwā garā.

2 rub., par pusgadu 1 rub.

B
9(L)

B

Rīgas Pēteris-Pāvils Brahlības iedzīvotājs.

Baltija zem Krievijas iespaida un valdības.

Baltijas zem Krievijas pievienošanas 200-gadu jubilejai par pieminu.

1710—1910

Sastādījis krievu valodā

J. A. Surjens.

Tulkojischi latviski J. un R.

Rīga, 1910 g.

✓
ПРОВЕРЕНО
1949 г.

Latv. PSR Valsts Bibliotēka
Inv. 57-8.819

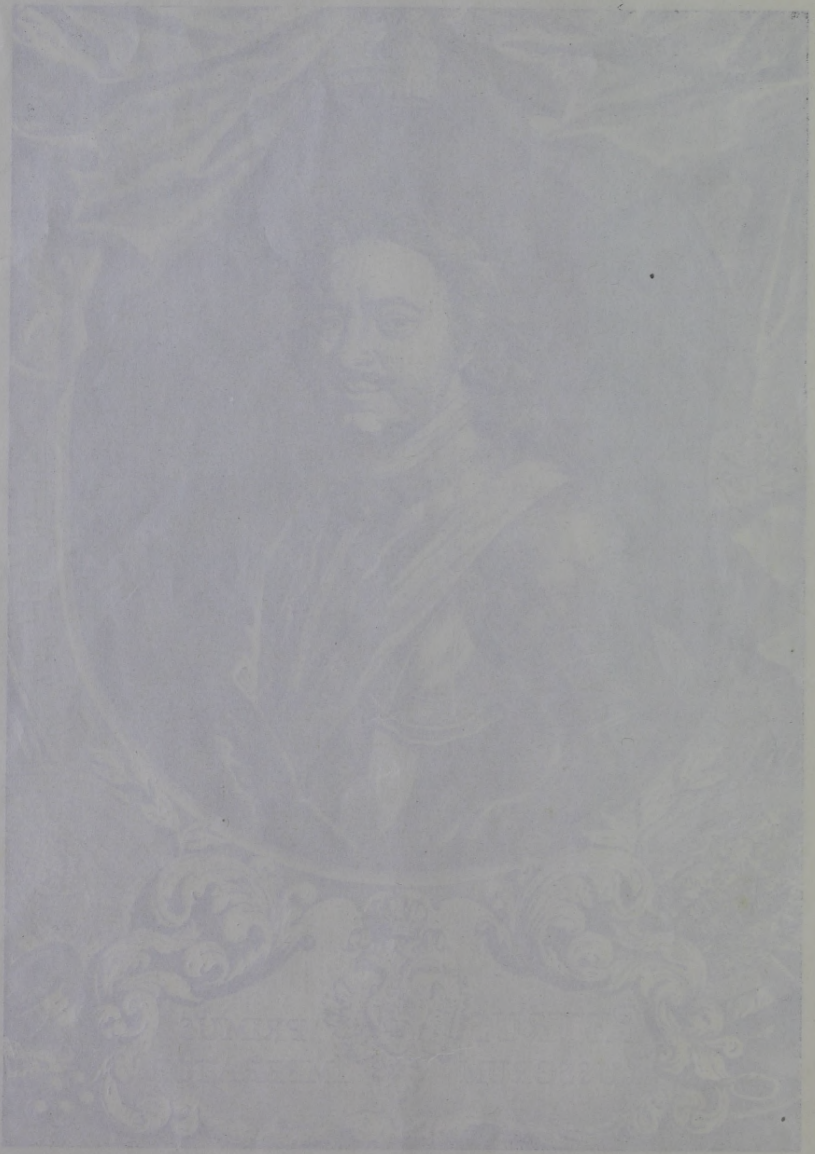
60 ✓

56

Drufats Schnafenburga tipo-litografijā, Rīgā,
Maršalku eelā Nr. 5.

Peteris Leelais,
marenais Kreewijas reformetajs un Baltijas cesarotajs.

Portrait of a woman, possibly a historical figure, with a decorative border.

Ar Vidzemes un Igaunu-semes eefaroſchanu Peteris Leelais atdabuja atpakal no ſeneem laiſkeem Kreewijai peederejuſchos ſemes gabalus. Behz Jahna Waſtkjewiſſcha (Breeſmigà) wahrdeem, ſchi eefarotà ſeme bija „Wina preeſſchgahjeju, leelo Kreewu knaſu, man-tojums“, kaſ tikai uſ kaſdu laiku bij noſchirtis no pahrejàs Kreewijas. Behz geografiska ſtahwokta Baltija ir leelà Kreewijas lihbſenuma turpinajums, un nekahdi dabiski ſchkehrſchki neatſchir to no Kreewijas. Tà tad ari pati daba norahda uſ to, ka Baltijai wajaga buht nedalami ſaiſtitai ar Kreewiju. Baltijas wehſturiskais gahjeens ir zeeſchi ſaiſtiits ar Kreewijas wehſturi. Jau pirmos Kreewijas wehſturiskoſ rakſtos kopà ar ſtahſteem par Kreewiju apdſihwojoſchàm Slaſwu tautam war atrasi ſinaſ par Baltiju un winaſ tautibam. No trijeem pirmeem kreewu knaſeem — Kuriks iſwehlejàſ ſew par dſihwes weetu Ladogu, uſ Kewas kraſteem; Truwors — Iſborſku, netahku no Vidzemes robescham, tagadejà Pleſkawuſ gubernà. Tà tad jau IX. gadu ſimtenì Kreewija wiſai zeeſchi peegulàs Baltijai. Bet turpmakoſ gaduſimtenoſ Kreewija maſ-pamaſam eefaroja ſew Baltiju, tà ka jau XII. gadu ſimtenì wina wiſa nahza ſem Kreewijas; wiſaſ tautas, kaſ apdſihwoja Baltiju, maſaja tai nodokluſ. „Bet luſt zitaſ tautas, ſaka weens no pirmajeem kreewu kroniſteem, kuraſ maſjà nodokluſ Kreewijai: Tſchug (igauſi), Jam (ſomi), Leiſchi, Semgola (latw. Kurſemè), Kora (Kuhri), Latgola (latweeſchi) un Lìb (lihwì)“ (Полн. Собр. Русск. лѣтоп. т. 1, стр. 5).

Arì toreijejo diplomatu aprindàs wiſa ſchi mala tiſa uſſtatita par Kreewijai peederoſchu. Pahweſtſ Klimentſ III. (1188—1191) ſawà bullà (grahmatà), ſuhtità Bremenēſ Arkibiſſkapam, ſkoidri iſſaſaſ, ka ſahbſicha Tſſch Kele (30 werſteſ no Rigas) a t r o d a ſ K r e e w i j à. Tapat ari pahweſtſ Gonoriſ 1224 g. ſuhta ſwei-zeenus „Wiſeem eekſch ta Runga tizigeem“, kaſ a t r o d a ſ K r e e w i j à, aughtizeenijameem muhſu brahkeem — Lìwonijas (Rigas) biſſkapam, Selonijas (Kurſemeſ), Yealeſ (Igaunu-semeſ) un ziteem ewangelijuma ſludinatajeem Lìwonijà.“ (Книга Ливонскихъ актовъ т. 1, № 10. 66)

Slahwu kolonizacija isplatijās no trim Kreewijas zentream: no Polozkas, Pleškawas un Nowgorodas. Sem Polozkas krivitišču eespaida atradās Daugawas apgabali. Krivitišči uš Daugawas krašteem bija uzzehluschi pat diwas pilšehtas — Geršiku un Kufonosu. Pirmā pilšehtina atradās uš labā Daugawas krašta, tagadejās Zargrades tuwumā. Šchai pilšehtinai peedereja deefgan prahwi semes gabali, un wina bija labi eekahrtota šawā eefšejeā dšihwē (civitas). Apdšihwota wina bija tikai no kreeweem. Bes druschinas (kara-špehta) šche dšihwoja ari kuptšči, kureem bija šawas basnizas. Otrā Kreewu pilšehta — Kufonos (Kofnese) — ari atradās uš labā Daugawas krašta, tanī weetā, kur winā eetek Peršes upe, 317 werstes no Polozkas. XIII. gadu-šimtena šahkumā par kņasu šche bija Wjatiščko, kūršč wehlat pahrzehlās uš Zurjewu. Kufonosa šamehrā bija neleela pilšehtina ar jauktu eedšihwotaju fastahwu no Kreeweem, Leteem (latweešcheem) un Sešteem. Šchis pilšehtinas bija tee galwenee zentri; winām padewās dauds Latweešchu kopā ar plašcheem semes gabaleem un Seški, kuri mašfaja Geršikas un Kufonosas kņaseem nodoktus, par peem.: Mutina (pilšehta), Žeffowe, Mšchute, Pepene, Mlene un zitas. (ЛИБ. АКТЫ Т. 1, № 15. 23), t. i. leelakā daka no tagadejā Rigas aprinkā un daka no Kurfemes gubernas. Tee Lihbi, kas apdšihwoja labo Daugawas kraštu, šahkot no Aisfraukles lihds Daugawas eetekai, un Gaujas kraštus (tā šauzamee Treidenes Lihwi), mašfaja nodoktus Polozkas kņasam bes kaut kahdas widutibas.

Pleškawa pahrwaldbija par Tolomas Leteem (latweešchi tagadejos Baltas un Balmeeras aprinkos), kuras pirmais Liwonijas kronists nosauz par šen-šeneem Kreewu nodoklu mašfatajeem (II, 7); wina pahrwaldbija ari par tuwatajām Tšhug tautinam — Dšchela (Abšel) un Lahtšcha galwa (Ddenpe — Zgauni tagadejā Weromas un pa dakai Zurjewas aprinkos). Polozka maš ruhpejās par pareistizibas isplatišchanu starp winai Baltijā padotām tautinam. Bet pawišam otrabi šchini šinā rihkojās Pleškawa. XIII. gadu šimtena šahkumā Letu apgabals — Tolowa wišs jau bija peenehmis kristigo tizibu no Pleškawas. Pareistiziba, lai gan ne tik leelā mehrā, isplatijās ari starp Tšhug tautinam.

Nowgoroda eekaroya Zurjewu un zitas Tšhug tautinas tagadejā Zgauni semē ar pilšehtinam — Torma, Klin (Wajga), Worobiin (Warbola), Koliwan (Kewele) un zitas. Zurjewā, uš Amowščhas (Gmbach) upes krašteem, ušturejās kreewu garnisons. Uš neilgu laiku Zurjewa bija patšahwiga pilšehta ar šawu kņasu Wjatiščko. Eekaroto tautu atkariba pastahweja eefšč tam, ka winas mašfaja

kreewu knaſeem nodoklus gan naudâ (куны, ногаты), gan graudâ. Labibas mehrs tifa nemts no arſla. Kreewu arſls tifa aprehkînats uſ 2 ſirgi. (Грамота Новгородцевъ в. к. Василию Темному на Новоторжскій черный боръ. А. Д. I, № 32). Šhos nodoklus newar ſaukt par ſmageem preekſch weetejeem eedſihwotajeem. Geweh-roſim, ſa Wahzeekſchi, eenahſdami ſchini ſemê, jau paſchâ ſahſumâ pawairoja graudu nodoklus dubulti, nemdami no Lihbeem un Zgauneem pa weenam labibas mehram iſ no weena ſirga. Tikai Letu apgabâlâ — Tolowâ nobokki ſahſumâ netika pawairoti, t. i, tifa nemts weens grauda mehrs no 2 ſirgi. Beſ nobokku maſſaſchanas eekarotâm tautinam wehl wajadſeja dalibu nemt Kreewu kara gahjeenos. Kreewu kronika wairaf reiſes min par Tſchug, ſas dalibu nehmuſchi Olega, Zgora un Wladimira karos. 1180. gadâ Polozkas knaſs Wſeſlawſ atweda Olgowiſſcham palihgâ Lihbus un Leiſchus. (Полн. Собр. рус. лѣт., т. II. 1180 г.).

Geſſch wiſa zita ſawâ dſihwê eekarotâs tautas bija pilnigi brihwas un weetejâ paſchwaldibâ winâm bija atwehletas plaſchâs teeſibas. Tâm bija ſawi wezakajeje, ſawi teeſneſchi. Tâ, Gerſſikai peederofchâ Mutinâ bija par wezakajo Waridots, Golvâ (Dalena ſala) — Mo u. z. Par nobokku ſahrtigu nomakſu kreewu knaſam atbiſdeja wezakais, kuſſch ſtahweja ſinama apgabala preekſchgalâ. Tahdâ ſahrtâ no weetejeem wezakajeem ſahſa attihſiitees augſtafâ ſchira (princeps), kuras wihri tifa ſaukti par knaſu palihgeem (подручные князья). No tahdeem pee latweeſcheem ir paſiſtams Tahſwaldis Tolowâ, pee Lihbeem — Raupo Treidenê, Mo Golvâ, pee Zgauneem — Lembita Sakalâ u. z. Weetejo eedſihwotaju paſchwaldibas organizacijâ ſtipri nomanams kreewu eeſpaids. Tajos laikos Kreewijâ bija eeſaknojuees ta ſauzamâ „Wetſche“ (tautas ſapulſchu) ſahrtiba: tas pats tifa eeweſts ari weetejo tautu paſchwaldibâ. Tautas ſapulzes ſtiprâ mehrâ iſplatijâs pa wiſu Baltiju. Pee Tſchug-tautas tifa noturetas katru gadu Raigelâ ſahrtigas tautas ſapulzes, uſ kurâm ſanahza preekſchſtahwi no atſewiſchkeem Tſchug apgabaleem preekſch tahdu jautajumu apſpreeſchanas, kuri aiſſkahra wiſas tautas intereſes. Uſ Daugawas kraſteem tifa noturetas ſapulzes, kur nehma dalibu preekſchſtahwi no daſchadâm ziltim un tautibam: no Lihbeem, Latweeſcheem un Wahzeekſcheem.

Sewiſſchi eewehrojamos atgadijumos greeſâs pehz padoma pee Kreewu knaſeem. Tahds atgadijums bija 1205 gadâ. Šca gada rudentî ſtarp Lihweem un neſen eenahluſcheem Liwonijâ wahzeekſcheem iſzehlâs ſihwas, aſtmainas ſadurſmes. Wahzeekſchi nodedſinaja Lihwu pilſehtas: Zſchkelî, Leelwahrdi, Wiſtraukli u. z.

Bet Lihwi no ſamas puſes breeſmigā nahwē nogalinaja 17 wahzeefchus no dedſinataju bandas. Pehz tam ir Wahzeefchi ir Lihwi greeſās zaur ſuhtraem pee Polozkas knaſa Wladimira. Knaſs Wladimirs iſkiaufchinaja abejas puſes un nolika preeſch Lihwu un Wahzeefchu ſawſtarpigo kildu iſmekleſchanas tautas ſapulzi 1206. gadā 30. maijā uſ Dgres upes kraſteem. Uſ ſcho ſapulzi tiſa aizinati Daugawas un Turaidas (Gaujas) Lihwi, Latweeſchi un Wahzeefchi. Par ſchās leelās ſapulzes waditaju bija eeliks Kreewu diafons Stepinſch. No ſcha ſkaidri redſams, ka no Kreeweem Baltijā eeweſtā ſahrtiba bija tiſ dabīga un peeraſta, ka ari ſchini atgadījumā wiſe zereja pabeigt ſtrihdinu meera zekā, ka tas jau bija agrak notizis.

Ka tas jau bija augſtati minets, teeſneſchi tiſa iſwehleti no weetejeem eedſihwotajeem, bet katru gadu uſ noteiktu laiku brauza uſ Baltiju teeſu turet ari Kreewu knaſi. Ta mehſ ſinam, ka Pleſkawas knaſs Wladimirs brauza teeſu turet pee Tolomas un Zbumes Latweeſcheem. Zgaunu walodā pat wahrds „teeſneſis“ — „ſundja“ (судья) ir nemts iſ Kreewu walodas un, ka pareiſi uſrahda M. Weſke ſawā rakſtā: „Slahwu-ſomu kulturelas ſatiksmeſ ſpreeſchot pehz walodas pamateem,“ wahrds „ſundja“ ir nemts no Kreeweem tai ſenajā laikmetā, kad Kreewu walodā wehl bija dſirdamas ta ſauzamās „juſu“ (deguna) ſkanas. Weetejās teeſās tiſa leetoti Kreewu liſumi; teeſu tureja pehz Kreewu liſumu krahjuma (Русская правда). Geſſatotees to laiku kreewu liſumos (русская правда) eewehrojams ir tas, ka tur naw nahwes ſoda, meeſas ſoda un ſpihdſinaſchanas. Wainigee par daſchadeem noſeegumeem pehz „kreewu prawdas“ tiſa ſoditi ar naudas ſodu. Uri Baltijā netika leetoti -- nahwes ſods, meeſas ſods un ſpihdſinaſchana; ari ſche wainigee tiſa ſoditi ar naudas ſodu, bet par ſewiſchi leeleem noſeegumeem tiſa iſdſihiti iſ Tehwijas. Meeſas ſodi weetejās teeſu eeſtahdēs ir eeweſti no Wahzeefcheem. Kad 1240. gadā Wahzeefchi apſpeeda Sahmu ſalas eedſihwotaju dumpi, tad ſchee pehdejee, ſpeeſti no Wahzeefcheem, apnehmās eeweſt ſawās teeſās meeſas ſodu par gawenu netureſchānu, behrnu nomaitaſchānu un ziteem tamlihdſigeem noſeegumeem. Wehlaſos laikos weetejo teeſneſchu weetu eenehma ta ſauzamee Wahzeefchu „ſochti“, bet weetejee eedſihwotaji wareja buht pee ſochteem par peeſehdetajeem.

Tizibas jautajeenos weetejee eedſihwotaji bija pilnigi brihwi. Senās Liwonijas Chronikas rakſtitaji apbrihno kreewu knaſu peelaidibu tizibas ſinā pee wineem padotām tautibam: wini nemas

neusmahzās tizibas leetās, ar waru nespeeda neweenu peenemt no wineem kristibu. Pareistiziba Baltijā isplatijās tikai meera zēlā. Weetejee peenehma pareistizibu labprahīgi, klaufdami ņawas ņrds-apsinas balņei un pehz brihwās pahrlēezinaņšanas. Pee tahdeem apstahkfeem, protams, pareistiziba isplatijās lehni. Un tomehr ņiwonijas Kroniņs aisrahda, ņa wiņi Tolomas apdņihwotaji, kopā ar ņawu wezafo Tahkwaldi, — bija pareistizigi, un ari daka no Tņhug tautas Lahtņņu Galrā peenehma kristibu no Pleņkawas preestereem (Древ. лив. хрон. II. 7; 14, 2). Pareistizibas pehdas ir usglabajuņhās Baltijas eedņihwotaju walodās. Mums ir japahrlēezinās, ņa kristigās tizibas pamat-jehdņeenus daņhadas Baltijas tautinas ir nehmuņņas no Kreewu walodas. Pee Latweeņņeem to mehņ redņam no ņeņoņņeem wahrdeem: basniza (божница), grehņs (грѣхъ), kristit (крестить), ņwans, ņwanit (звонъ, звонить), nedela (недѣля), krusts (крестъ), kuhms (кумъ), mirt (мереть), gawet (говѣть), ņlawet (славить), ņlanitees (кланяться) u. t. t.; pee Zgauneem -- rist (крестъ), paast (постъ), pap (попъ) u. t. t. Wiņi Baltijas eedņihwotaji ņwehtdeenas ņwehtņņhanu un paņņu jehdņeenu „nedela“ ir peenehmuņņi no Kreeweem, jo wiņu walodās naw zita wahrda preeņņ nedelas apņihmeņšanas, ņa tikai Kreewu wahrds: Leisņeem — nedele, Latweeņņeem — nedela, Zgauneem — nādal. Tas newar buht, ņa ņņos jehdņeenus ir eeweđuņņi Latini. Pehz Wakar-Giropas drauduņņu paraduma nedela eesahņas ar ņwehtdeenu: ņwehtdeena top ņaukta par ta Kunga deenu jeh pirmo deenu (feria prima), pirmdeena ir otrā deena (feria sekunda), otrdeena — treshā deena (feria tertia) u. t. t. Bet Pareistizigā draudse eesahņ nedelas deenu ņkaiitit ar pirmdeenu, un tahdu ņkai-ņņhanu mehņ redņam ari pee Leisņeem, Latweeņņeem un Zgauneem. Pirmā deena pehz ņwehtdeenas pee Latweeņņeem teef ņaukta par „pirmdeenu“, pee Zgauneem „eņmas pāw“; otrā deena — pee Leisņeem „uttarninkas“, Latweeņņeem „otrdeena“, Zgauneem „teisipāw u. t. t. Kreewu nedelas deenu noņaufumi Leisņu walodā ir usņemti bes ņahdas pahrgroņņņanas: Sereda, Szetwergas, Petnyczia, Subbata; Latweeņņu un Zgaunu walodās ņņee noņaufumi usņemti tulkojumā. Tizibas isdarņņanas (требы) preeņņ weetejee pareistizigajeeem ispildija Kreewu preeņteri, kuri taisni ņhā mehņņa deht nahza no Pleņkawas us Baltiju. Zņ pahwesta Honorija III bullas no 1222. gada mehņ ņinam, ņa us ņiwoniju nahza „ņahdi Kreewi“, no jauna kristija Latinu tizibai peegreestos Baltijas eedņihwotajuņ, ņņņihra wiņu starpā noņlehgtās laulibas un eeweda ņawas ņwehtņu deenas (книга лив. акт., т. I № 55).

Wišs war buht, ka ari no weetejeem eedsihwotajeem daschi bija par preestereem. Ne wišai škadri isteiktu ašrahbijumu par mahzitateem no latweešcheem mehš atrodam peesihmēs eefš ewangelijuma, kursch tagad usglabajas Maškawas Rumjanzewa mušejā. Šhās peesihmes ir rakstijis 1270. gadā kahds Georgijs, preestera Latweešča dehls, kā wišsch sewi nosauz: „Rakstijušchās grahmatases, Turgis, ta šauzamā gorodischschas popa lotišča dehls“.

Brečsch tautas religiošu prašijumu apmeerinaššanas kapeštās tika taištās kapelles (masas busnizas), kur laudis faedami pašchi peenesa Deewam wežōs laikōs šazeretas luhgššanas. Tahdas wezu laiku luhgššanas paraugu mehš redsam Igauni luhgšanā Georgijam Ušwaretajam, ganamo pulku apšargatajam: „Jurij Jurjewiſch! apšarga muššu ganamos pulkus no brešmīgā wilka, šlimibas un žitadas nelaimes.“ Senakajōs šhās luhgšanas wariantōs (pahrgrošijumos) teek mineti mešča deewu wahrdi, — Irmi un Armi; bet kad Igauni peenehma kristigu tizibu, tad šcho paganu deemu weetā stahjās kristigais šwehtais — Georgijs Ušwaretajs. Par kapelli šahdschā „Saga“ Igaunijā top minets „Danijas nodoklu grahmatā“ (Liber census Daniae), kura ir rakstīta XIII. g. š. Wehl šhlatas šinas par to, ka Baltijā ir bijušchas pareišizigo kapelles, mehš atrodam wehlafo laiku wehšturišku materialu krahjumos. XVII g. š. Sweedru waldbiba ar daschdaschadeem špaaidu lihdsfekkeem eefahka isnihžinat pareišizibu Baltijā un it ihpašchi pee ta šauzameem pustizibneefkeem, kuri dšihwoja tagadejā Wefenbergas aprinkā austrumu dakā. Pašlaušdami šawas waldbibas pawehlem Sweedru saldati isnihžinaja pareišizigo kapelles Allentatā, Jewē, Waiwarā u. ž. weetās, šazirta krusius un isheidsa wišu, kas ween tikai atgahdinaja pareišizibu. Sweedru wišitazijas aktēs par 1698 g. ir atrodamas interefantas šinas par Puhtijas Deewa Mahtes bildes šwehtkeem 15. augustā, kuri tika šwehtiti katru gatu. Uš šcheem šwehtkeem šanahža leeli kauschš bari no daudšām tuwakajām luteru draudšem un ari no Kreewijas. Daudš reišes Puhtijas kapelle tika isnihžinata un saldatu pulki trenza projam uš šwehtkeem šanahkušchos laudis; bet tomehr Puhtijas šwehtbilde ašweenam wilka pee šewis kauschu barus. (Šihkafi par to šk. no Igaunijas literaturas beedr. isdotā — Beiträge zur Kunde Est-, Liv- und Kurlands. Band V, Buch 1, Reval 1896. Mahžitaja H. Winklera šazerejumu: „Ueber Kirchen und Kapellen Estlands in Geschichte und Sage“, un ari rektora D. Wesslinga: „Von dem religiösen und sittlichen Zustande in Estland (1561—1718 g.).“

Spreeſchot pehz wehſturiskām ſinam, un wehl wairaf pama-
tojotees uſ archeologiſkeem aiſrahbijumeem, mums janahſ pee ſleh-
dſeena ka Baltija pirmatnejos Kreewu pahrwaldibas laikos bija ſa-
ſneeguſſ jau augſtu kulturelas attihſtibas patahpeenu. Lai gan ir
japeeſihme, ka Baltijas un tapat ari wiſas Kreewijas attihſtibu
preeſch-mongoku periodā weizinaja tahdi labwehligi apſtahkli, kahdi
nahkoſchos wehſtures laikmetos wairs neatfahrtojās. No VII g. ſ.
beigam, kad Turki-ſekſchuki nogruntejas uſ Widus-juhras kraſteem
un kad peldeſchana pa Widus-juhru palika nedroſcha, tirgoſchanās
pahrzehlās uſ ſeemekeem. Par tirgoſchanās zekceem palika muhſu
upes — Kewz, Daugawa un Dnepra. Schis tā ſauzamaſ „leelais
zeſch no warjageem uſ greekeem“ gahja pahr Kreewiju. Schis
apſtahklis bija preeſch toreifejas Kreewijas warbuht wehl no lee-
lakas noſihmes ekonomiſkas dſihwes pazelſchanai, neka tagad leelais
Sibirijas delſzeſch preeſch Sibirijas. Zaur tirgoſchanos uſlabojās
materialā Kreewijas dſihwe, un beſ tam Kreewi eepaſinās ar reet-
rumu un auſtrumu kulturelām tautam — greekeem, arabeem, in-
deeſcheem, kineeſcheem; eepaſinās ar winu literaturu, mahſflu un ruhp-
neeziibu. Cepaſihchanās ar iſglichtotām tautam newareja neatſiht
labu eeſpaidu uſ kreewu patſahwigas kulturās attihſtiſchanās.
Teesſcham, kulturās panahſtumi, ſaſneegtee preeſch-mongoku periodā,
loti eewehrojami. No tā tahlā laikmeta mums ir uſglabajuſchees
tahdi ſkaſti literaturās peeminekli, ka „Stahſtiijums par Zgora kara
gahjeenu“ (Слово о полку Игоревѣ), Klariona pamahziba par
Deewa ſchehlaſtibu; ir uſglabajuſchees ari buhwneeziibas darbi, — ka
Deewmahtes baſniza Wladimirā, origineli Kreewu emaljeti iſſtrah-
dajumi u. t. t. Plaſchi bija iſplatita Kreewijā ari walodu ſina-
ſchana: Wladimirs Wonomachs ſtahta, ka wina tehws Wſewolods
I. Jaroslawiſchs eſot ſinajis 5 walodas, bet Galzijas knaſs Ja-
roslaw Wladimirowiſchs Dſmomifls pat aſtonas. Praſdami wa-
lodas, kreewu kuptſchi, mahſſlineeki un ziti brihwee kaudis aiſzeloja
uſ daſchadām daſchreiſ pat loti attahlinām tautām. Pahweſta
ſuhtnis Plano-Karpini, kuſch 1246 gadā bija pee Kujuka Selta
Ordā uſ Orchona upes, tā iſſafas par no wina ſaſtapteem kreeweem:
„Deews ſuhtija mums kahdu Kreewu, wahrdā Kuſma, keiſara mi-
lali un wina ſelta kaleju. Winſch par mums ruhpejas. Mehſ
domajam, ka buhtu nomiruſchi beſ wina palihdſibas. Kuſma pa-
rahdija mums keiſara troni, kuru bija pagatawojis wehl eepreeſch
Kujuka waldbibas uſſahſſchanas un ari no wina paſcha pagatawoto
walſts ſehgeli; un dauds zitu paſlepenu leetu, atteezoſchos uſ mi-
neto keiſaru, mehſ dabujām ſinat zaur atnahkuſcheem kopā ar

knaseem Kreewu laudim un Ungareem, kuri sinaja latiniski un franziiski, un ari no Kreewu garidsneekem un teem, kas bija kopā ar wineem. Dašči no teem bija 30 gabus nehmuschi dalību karōs un zītōs notikumōs un daudš sinaja par Tatarēem, jo prata wīnu walodu. Par muhsu tultu ka schinī, ta ari zītōs gabijumōs bija Temirs, Jaroslawa kara-wihrs, kopā ar usiurejuschos pee kaisara mahzitaju, kursch parwabija Temiru. Un tikām mehš tad jautati: waj esot pahwestam-kaisaram ari laudis — kreewu, Sarazīnu un Tataru walodas prateji?"

Par seedošcho ruhpnēezibas stahwokli Kreewijā preeksch-mongoku periodā leezina ne tikai ralsiislee dokumenti, bet ari usrattee Kreewu wejee mantas krahjumi (См. Сочинение академика К. Кондакова: „Русскиеклады“). Tahlu pasihštami fēnōs laitōs bija Nowgorodas nambari un sudraba un selta saleji us Dnepras un Wolchowas upju krašteem. Igaunu tautas djeesmās war atrast isteizeenus, kuri leezina, ka šenatnē Igauni, usnemdamees leelalus buhwes darbūs, gahja us Kreewiju, nesin labeht, bet gan jadona — meistarus un wajadšigo materialu mekledami. Baronis Kalewitschs preeksch pilsehtu zelschanas dehtus šagahdaja no Kreewijas.

Baltija nobereja Kreewijai par isdewigu tirgus weetu, kur wina wareja nogahdat sawus raschojumus un produktus. Jaroslawa laikmeta Kreewu nauda, atrastā isratumōs Jurjewā, Salazē u. z. weetās, neapgahšchami norahda, ka tirdsneezibas sakars starp Kreewiju un Baltiju pastahwejis no seneem laikeem. Kreewija suhtijusi us Baltiju sawus raschojumus i pa uhdeni i pa saufu semi (волою и рогою), tā mehdsja runat agrat. Liwonijas kronists stahsta, ka itgabūs pawafari, pehz Daugawas uspluhschanas, Polozkas Kriwitschi suhtija ar barlam un ploseem pa upi sawas prezēs. Pahrpeldejuschi krahzes, kuptišchi pahrlahdeja prezēs us saweem lugeem, ar kureem tad brauza pa juhru waj nu us wakareem, jeb ari pa upem us Semigaliju (Kursēmi) un zitur, tirgodamees ar weetejeem eedšihwotajeem (Превн. лив. хрон. 10, 1. ср. 4, 7.). Saus-šemes tirgošchanas (рогою) notika galwenā kahrtā pa diweem zekeem, no kureem weens nahza no Plestawas zaur Jurjewu us Koliwan (Rzeweli) pahr Tschug-semi, otrs — pa tagadejo Plestawas Rigas traktu zaur Letu un Lihwu šenēm. Us šchā otrā zela atradās, ja tas redšams no kreewu kronikas, eewehrojama pilsehta Kes (Zehšis) un Treidene. Archeologs A. A. Spizins, pehtidams Lihwu šeno laiku atleekas Treidenē, Siguldā u. z., brihnijs, atradams Lihwu lapos jo leelā wehrā Kreewu raschojumu preekschmetus. No Kreewu raschojumeem šchajōs lapōs wisbeeschaki wareja atrasti

mahla traufus ar wilnweidigeem ornamenteem (isgresnojumeem) karamos rinkišchus ar krusia sīhmi un wihteem ornamenteem, pee-pee-karamos sunišchus, plankanus grebšenus; no religioseem preefšchmeteem wareja atrafi emaljetus krusīnus, pee-karamos ar usfīhmeteem engeleem, šwehtbildites u. t. t. Pehj N. N. Spizina wahrdeem, wiņšch šchos senlaidu preefšchmetus buhtu noturejis par Kreeweem peederofšeem, ja nesinatu, ka šche dšihwoja Lihwi.

Ta tad Baltijā bija ļoti daudz zelu preefšch tirgošānās, un kreitna daļa no starptautiskās tirgošānās noriteja pa šcheem zefeem. Pateizotees šavam geografskam stahwoftam gar juhru-Baltija bija pee-eetama arī no wafareem. Saprotams, weetejeem eedšihwotajeem wajašeja nemt dalibu pafaules starptautiskā tirgošānā, un kopā ar to Baltijā eewešās finibas un eedšihwotaji peešawinajās to laiku ruhpnēezibas tehniskūs panahkumus. Ra-tani laikā weetejee eedšihwotaji nodarbojās ar eerotšchu pagatawo-šchanu, tas tagad neteef apstribets. Mantas krahjumā, usraktā pee Dobesbergas, starp zitu ir atrasts ahmurs ar laktu; Ejeles-Sahmu salas Salk muišchā ir atrastas peežas formas preefšch bronšas preefšchmetu leeschanas. Weena no tahdām formam ir bijuši noberīga preefšch bronšas pee-karamo leeschanas. Šchee pee-karamee ļoti atgahdina preefšchmetus, israktus Wladimiras gubernas kurganōs (kapu kalninos). Wispahriģi, ka to norahda israkumi, eerotšchi un isgresnojumi tifa pagatawoti no weetejeem meistareem un falejeem pehj jau gataweem paraugeem, panehmeeneem un or-namenteem. Tomehr weetejo meistaru eerotšchi — sobeni un šchkehyi newar tift nosaukti par labi pagatawoteem; wini stahweja semaf par Kreewu isštrahdajumeem. Krusta-nesēji nemehdša pee-šawinatees ka kara laupijumu weetejo eedšihwotaju sobenus, bet labpraht uslasija kritušcho Kreewu kareiwu eerotšchus. Weetejee eedšihwotaji bija meermihligi un ne labpraht usšahka karus. No ruhpnēezibas isštrahdajumeem šewišchku wehribu greefšch uš šewim weetejais tuhšs. Kara laupijumu nosaukumōs beefšchi ween teef minets weetejais tuhšs; wīnu arī isfuhtija uš ahršemem. Spreeschot pehj usglabajušchamees Latweefschu kapōs gabaleem, weetejais tuhšs teefšcham bija ļoti isturigs un labs. Tuhša isgatawoščhana prašija leelu aitu pulku audšinaschanas, un tas norahda uš lahtrigu laufšaimnēezibas eerihfoščhanu pee weetejeem. Un teefšcham, semkopiba Baltijā atradās labā stahwofti.

Rā pee Latweefšcheem, ta arī pee Lihbeem un Igauneem ar rudseem, meefšcheem un aušam tifa apsehti prahwi semes gabali. Jo labi usfopta tajōs laikā bija Igaunu seme, kura tagad, šalih-

dsinot ar blakus atrodoschos Widssemi, ir palikusi tai wifadi pakafâ Liwonijas kronikas sarakstītājs ar aisgrahbtibu runa par schis semes bagatibu, preezajas par apsehtu lauku daudsumu, par jahdschâm ar dauds eedsihwotajeem un skaitâm buhwem. Zif gan dauds krusta-neseji nehma sche sewim kara-laupijumu! Kahdu reisi wini triju deenu laikâ bija sadzinusi ap diwi tuhstoschi firgu; otrâ reisē tikpat ihfâ laikâ tšetri tuhstoschi; bes tam wineem par laupijumu trita loti leeli leel-lopū bari, bet fihku lopu, ihpaschi aitu, weenmehr „bes skaita.“ Zgaunu semes jubras krasti bija bagatigi ar leelâm ostam, kuras nodereja fugu peestahschanai. Labafâs ostas bija Koliman (Kewele) un Rotalija (Gapsale), kur seemoja pat reetrumu kurtšchu fugi. Zuhmalas un Sahmsalas eedsihwotaji rofigi tirgojâs ar Bakar-Eiropu un bija pat nodibinajusi tirdsneezisku lih-gumu ar Gotlandi. Bes tirgošanas fugeem juhmalas un Sahmsalas eedsihwotajeem bija ari prahws skaitis kara fugu. Tâ kahdâ kautinâ nehma dalibu ap 300 kara fugu. Wf saweem kara fugeem wini usbruka Dahnijai un Sweedrijai, un weda lihdsi wangeneekus, lopus, swanus u. t. t. Zaur tirgošanas un jubras laupišchanu seme eeguwa sewim dahrgus metakus. Krusta-neseji, usbrutdami Zgaunu semei, arweenu atrada tur ari paprahwas naudas sumas. Weenâ tahdâ kara gahjeenâ Latweeschu wezatâ Tahlwaldâ dehli pee laupijuma isdalīšanas dabuja trihs mahrzinas Liwonijas sudraba (ap 1½ puda) (.Luv. xrou. 18. 5.). Pee tahdas tautas lablshjibas naw ko brihnitees, ka eedsihwotaji bes sewischka gruh-tuma wareja maksat Kreewu knaseem leelus nodoklus skanoschâ naudâ: Lahschu Galwa maksaja pa 400 grivnu nogatu (ap 3200 rubl.), Worobūn 700 grivnu nogatu (ap 5600 r.), bet wifa Sol apfahrtne 2000 grivnu (ap 16000 rublu) (Псковск. I лѣт. 1060 r. Лув. xrou. 14, 2; 15, 8.).

Bahrskatot wispahrigi Baltijas wehsturi un salihdsinot winas preešč-mongolu periodu ar pehznahkameem gadu ņinteneem, mehš nahkam pee ņpreeduma, ka ņchi nomale ņem Kreewu knasu waldīšanas pehz ņawas kulturelas attihjibas stahweja us weenada avgstuma ar zitâm isglhtotâm ņemem un weetejee eedsihwotaji, kuri tahkafajos gadu ņintenos lihds pat nesen pagahjuscheem laikeem no reijotajeem un zitâm personam, kas apmekleja ņcho ņemi, zitadi netika ņaukati, ka par „noscheshlojameem,“ — ņchee weetejee eedsihwotaji tolaik baudija laimigu, pilnteeņigu dsihwi, ka tas bija pee zitâm brihwâm tautam. Ar Tataru usbruffchanu tã Kreewijâ, tã ari Baltijâ wijs parmainijâs. Tatari sadragaja Kreewu ņpehtu un Kreewu eespaids Baltijâ ņipri masinajâs. Kreewu knasi, kuras,

pat tif neezigus, fà Rufonofas knafs, pastahwigi tituleja ar wahrdu rex, foning — zari, faraki, tagad teef godati tikai par gerzogeem (dux). Kreewu waloda starptautikfàs farunàs un tirgoſchanas lihgumos ar laiku teef pameſta un minas weetà teef eewefta waj nu Latinu waj Wahzu waloda. Par fainneefem ſchai apgabala paleef Wahzeefſchi-krustaneſeji.

Tahds pahrgroſſijums notifàs uf ſchahdu wiſſi. Kopà ar ziteem tirgotajeem Baltijà apmetàs ari Wahzu kuptſchi. Wini uf Tangawas kraſteem Iſſchkele un uf Gaujas kraſteem Treidenè eetaiſija ſew pretſchu nolittawas. Mahzitajs Meingards, wehlat biſkaps, kas diſhwoja Iſſchkele kopà ar kuptſcheem, iſluhdsàs no Polozkas knaſa atkauju preeſch Latinu tizibas propagandas (ſludinaſchanas) ſtarp Lihweem, un Polozkas knafs to winam atkahiwa. Papreeſchu ſludinats tifa meera zelà, bet panahkumu nebija nekahdu. Tad leelà Wahzeefſchu kolonija, kas ap to laiku bija jau uſbuhwejuſt Rigu, fehràs kopà ar no Wahzijas atbraukufcheem kruſa-neſejeem pee Latinu tizibas iſplatiſchanas ſtarp Lihweem ar eeroſcheem rofàs. Bet ar Polozkas knaſu Riga iſlihgà tà, ka Polozkas knafs ſawus lihdſſchinejos nodoklus par Lihweem ſanemſchot no Rigas biſkapa (Лив. хрон. 14, 9).

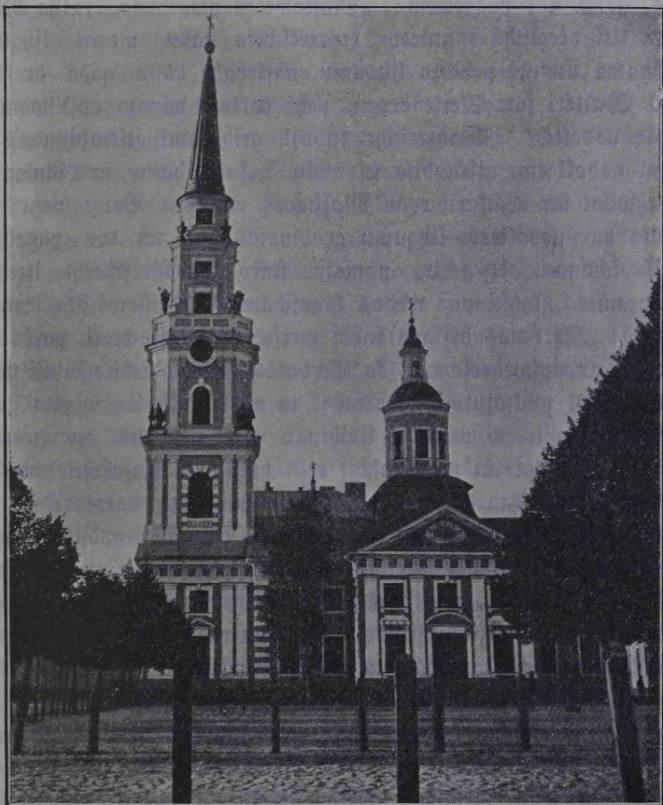
Tahdà kahrtà Rigas biſkaps nahza ſem Polozkas knaſa, ta ſauzamà waſſala atkaribà, kahdà lihdſ ſchim bija Lihwu knaſi-palihgi (подручные князья — princeps), par peemehru — Golmas Ako. Sawà grahmatà diafonam Stepinam Rigas biſkaps Alberts taiſni noſauz Polozkas knaſu par ſawu ſuſerenu (fungu), bet ſewi par padewigu knaſu-palihgu (princeps) (Лив. хрон. 10, 4). Wajadſigs peebiſt, ka Pabſts ſawà wahzu tulkojumà, un kopà ar wihu E. Tſcheſchichins tàs paſchas biſkapa Alberta grahmatas kreewu tulkojumà ir peelaiduſchi rupju kluhdu, pawifam ſagroſidami zaur to Latinu tekſtu (iſteizeenu). Wini wahrdu „princeps“ tulko ar wahrdu „keiſars“ [Государь]. Teefſcham, Romas poefijas ſelta laikmetà „princeps“ apſihmeja Walſis Galwu un Gorazija odàs [dſeeſmàs] ſchis wahrds atteezas uf Keiſaru Auguſtu. Bet widus laifos „princeps“ apſihmeja perſonu, kas ſanehma pahrwalbiſchanà no karata ſemes apgabalu ar feodalàm teefſbam un augſtafo jurisdikziju. Pehz Dju-Kanſcha [Du Cange] wahrdeem „Wahzija wiſt arkibiſkapi un biſkapi un ari daſchi eewehrojamafee muhki-abbati ſauzàs par princeps [knaſs].“ Swehtà Romas walſti augſtafo perſonu tituli tifa ſihmeti ſchahdà kahrtà: imperator, rex [karalis], dux [gerzogs], princeps [knaſs], comes [graſs] u. t. t. Ka redſams, princeps ir taſlu no keiſara [imperator].

Rīgas bīskaps ne wīfai ilgi maksāja nodoklus Polozkas kņajam. Līwōnijas kronikas rakstītājs saka, ka 1212. gadā Polozkas kņass Wladimirs „it kā no augšēenes pamahzīts“, atteizās no nodokļu saņemšanas par Lihweem Rīgas bīskapam par labu [16, 2]; tahdā kahrtā wīnsch atteizās arī no Daugavmales, kura lihds tam bija padota Polozkai. Zītadi leetas fastahw ar apgabaleem, Pleškawai un Nowgorodai padoteem. Nodibinājees Rīgā krusānesēju ordens Latweeschus un Zgaunus ar laiku pēgreesea Latīnu tizibai, bet neraugotees uš to Kreewi, kā eepreesch, turpināja saņemt nodoklus no šchi apgabala. Pēhž 1224. gada meera lihguma ar Rīgu, Pleškawai tika peerunati nodokli, kurus wina arweenu saņehma no Tolowas [Лив. хрон. 28, 9]. Šhos nodoklus pēdbīst no weetejeem nahza pašchi Pleškaweeschi. Pleškawas kronikā sem 1284. gada ir pēeshmets, ka šcha gada 2. janwarī „Wahzeeschi pēefahwa pēe Alīstas [Muskne, netahku no Pleškawas robescham] 40 wihrus — kreewu nodokļu sawahzejus, par ko Pleškaweeschi konfīsijeja no Wahzu kuptscheem 20,000 ahdinu.“

Ar laiku nodokļu maksājšanu Kreewu kņaseem par Baltijas pēekraiti usnehmās Zurjewas bīskapi. Meera lihguma grahmātā starp Nowgorodu un Pleškawu ar Zurjewas bīskapu un ordena leeleem kungeem sem 1474. gadu starp zitu ir teikts: „Un atsuhtija godatais Zurjewas bīskaps . . . un notaišija tahdu meera lihgumu uš 30 gadeem: pret Kreewu basnizam Zurjewā wajag īsturetees ar zeenību, kā agraki. Godatam Zurjewas bīskapam tuhdat jāsamakšā par astoneem gadeem Kreewu pareištizigeem leeleem kņaseem nodokli — paradi [недоимки]; bet no šchi laika godatam Zurjewas bīskapam pēeesch Kreewu pareištizigeem leeleem kņaseem un zareem jamakšā atkal šawi nodokli, kā tas bija agraki, un ka tas krusu šupstot ir apšolīts.“

No Wahzeeschu awoteem, W. Ruffowa un Fr. Nienstēdta kronikam, mehš sinam, ka Līwōnijas nodokli tika saukti par „nodokleem pēeesch pareištizibas“ [Zins des rechten Glaubens]. Data no šcheem nodokleem nahza par labu Sw. Trijadibas basnizai Pleškawā, un, laikam tika maksāta dabīškeem produkteem ar wāktu un medu. Tee pašchi wahzeeschu awoti leezina, ka noteikumi par nodokļu maksājšanu atradās wīfos Maskawas meera lihgumos ar Līwōniju. Pēe meera lihguma notaišīšanas 1502. gadā Līwōnijas ordena magīstrs [pēeeschneeks] Wolters fon Plettenbergs kuhdja šcho paragrafu īstīrhket, bet weltīgi. Minetais meera lihgums tika noslehgts pēhž kahdām Plettenberga uswarām pahr Maskawas kara-špehku. Ka uswaretajam, ordena magīstram bija teesiba pa-

gehret lihgumâ daschus labafus noteikumus preekšč fewis. Starp zitu winšč gribeja isdsehst no lihguma noteikumeem paragrafu, par nodokteem, kuri weenumehr ari agrafi tifa ušæemti pee lihgumu flehgščanas. Magistrs Plettenbergs teiza Kreerwu fuhitneem: „Leelknafs grib dabūt ari nodoktus no Litwonijas, bet ņchee nodokki winam nekad naw nahtuščees, lai gan wezajās lihgumu grahmatās

Petera-Pawila bašniza, pirmā pehž 1710. g. Rīgas eekaroščanās preekšč pareištiz. no Petera Leelā eerihkotā.

par wineem teef minets.“ Maškawas Leelknafs peenehma leelu datu no Wahzeefchu preekščā likteem lihguma noteikumeem, bet paragrafs par nodokteem ka i agrafi tifa atjiahts lihgumā.

Behsturneefs Nienstedts stahsta par ņcho tā: „Weenu punkti, furešč atradās wezajos lihguma rakstos, winšč (t. i. Maškawas knafs) wifadā finā no jauna gribeja eewilkt lihgumā, tapehž ka

wina preeſchgahjeji nekad nebija atkahnufchi iſlaift to punkti, pehz kura tam nahzàs tà ſauzamce „pareiſtizibas nodokli.“ Seelknaſs panahza ko gribeja, un meera lihgums 1502. gadà tika paraſtits ar paragrafu par nodokleem. Zahna Waſiljewiſcha Breeſmigà laikà ſtrihbiuſch par Liwonijas nodokleem, kuras Jurjewas biſkapi atteizàs maſkat, ſazehla pat karu ar Liwoniju. Zahnis Breeſmigais atgahdinaja Wahzeefchu ſuhtneem, kas bija atnahkufchi uſ Maſkawu 1554. gadà, par nodokleem: „Maſkaweets pawehleja, rakſta Nienſtedts, likt preeſchà ſuhtneem eepreeſchejo gadu meera lihgumu grahmatas un ari pehdejo lihgumu, noſlehgo 1502. gadà ar magiſtru Walteri fon Plettenbergu, pehz kureem winam no Liwonijas nahzàs nodokli.“ Wahzeefchu ſuhtni, gribedami atſwabinatees no ſcheem nodokleem, aſrahbija uſ winu neſakriſchanu ar Liwonijas patſtahwibu un neatkaribu no Maſkawas walſts. Bet tomehr paragrafs par nodokleem lihgumu grahmatàs bija un tas pagehreja iſſkaidroſchanas. Uſ ſchità pamata ſtarp Liwoneefcheem iſzehlàs tà ſauzamee „ſtahſti par medus kahnſchanu.“ Ruſſows ſcho leetu tà iſſkaidro: „Terbatas biſkaps ſiipri zereja, ka Maſkaweeti warès apmeerinat ar apſwehreſchanu, ka Terbatas biſkapa eedſihwotaji nekad neſam neefot maſkajuſchi nodoklus; to ne no kahnàm wezàm grahmatam un papireem newarot iſdibinat un neweens no wezeem kaudim neatminot, ka wini kahn du reiſi buhtu maſkajuſchi nodoklus Seelknaſam; bet gan otradi, no wezeem papireem warot redſet, ka agrakos laikos Terbatas biſkapa apgabala robeschu apdſihwotajeem bijuſt teeſiba likt Pleſkawas meſchà biſchu tropus, par ko katru gadu daku no medus wini dewuſchi Kreemu preeſchneekam, lai gan ari tas itgadus netizis iſpildils; tahlakt atrada, ka ſenos agrakos laikos Terbateefchi eſot itgadus Dſihwudaridamàs Trijadibas baſnizai Pleſkawà ſuhtijuſchi dahwanas — naw ſinams — waj nu warbuht, par meſchu, kas peedereja ſchai baſnizai, jeb ari no deewbijigàm juhtam pahrnehti.“ Bet ſchàs iſdomas, ka Ruſſows noſauz Jurjewas biſkapa iſſkaidroſchanu, neſpehja pahrlleezinat Kreemu walſts mihrus.

Akſejejs Adafchews teiza Liwonijas ſuhtneem, ka „winiſch brihnotees ka ſuhtni negribot ſinat to, ka winu preeſchgahjeji eſot atnahkufchi uſ Liwoniju no juhras puſes, un tadeht patwarigi eelaufuſchees wina Seelknaſa ihpaſchumà, pee kam dauds aſins tiſuſchas iſleetas; negribedami redſet kriſtitu zilweku aſins iſleefchanaſ, zara preeſchtetſchi dauds ſimtus gadus atpakaſ atkahnufchi wineem [Wahzeefcheem] palikt ſchini ſemè ar apſoliſchanos maſkat teem noteiktus nodoklus.“

weetejeem eedſihwotajeem.“ Tee bija wehrgi beſ ſemes, beſ ſaut kaſhda ihpaſchuma, pat beſ teeſibam uſ ihpaſchumu. Kur bija palikuſi Sahmu ſalas flote, augliġā apſtrahdatā ſeme, agrakajā ſcho tautinu kultura? Wiſs tas bija aprihts no neſchehligajeem Waſar-Eiropas eenahzejeem un iſroſtiits zaur paſtahwigeem ſareem un ne-meereem. Daſchi zeuſchās idealijet Sweedrijas waldbibas laikmetu. Bet welti. Naw apſtrihdams, ka preekſch wahzu elementa Sweedrijas waldbiſchana Baltijā bija deriga: ſchi waldbiſchana atneſa Wahzeeſcheem, jewiſchki bruneneeteem, augſtatu kulture.

Tambehi ne titai weentahriſchee brunineeki bija pawizam ne-mahziti, bet atgadijās ari tahbi ordena magiſtri (preekſchneeki), kuri neprata ne laſit, neſi rakſtiit. Riġas arkibiſkapa Silweſtra Stodeweſchera laiſā (1481 g.) tiſa notureta weetejo garidſneeku ſapulze, ſura nolehma pagehret no brunineekeem Runga luhgſchanas (Pater noster) un „Eſi ſweizinata Deewadſembetaja Jumprawa“ (Ave Maria) ſinaſchanas, un preekſch ſcho luhgſchonū iſmahziſchanās nolika weſelu gadu. Bet ari gada laiſs preekſch tiſ gruhtas ſinibas peeſawinaſchanas iſrahbijās par nepeeteekoſchu. Bet kad Baltija noſkuma ſem Sweedrijas waldbibas, kaſhdu 20 gadu laiſā jo daudſi no brunineekeem jau eemahzijās grahmatu, un to laiſu aktēs war redſet paſchu brunineeku paraſtus ar lepnu peeſihmi, ka wiai to rakſta „ar ſawu rotu“ (propria manu). Bet „noſchehlojamo weetejo eedſihwotaju“ dſihwes Sweedru waldbiba nemaſ neatweeglinajā un neuſlaboja; lauku kauſchu ſtahwoſkis palika tahds patſ, tahds bija ordena waldbibas laiſos. Pee weetejeem walbija nabadiſiba, tumſiba, mahntiziba, netikumiba, ſlimibas un paſtahwigs bads. Atzerēimees titai ta ſauzamo „Bauerbrod“ (ſemneeku maiſi), no ſuras uſturejās ſemneeki.

„Par to ſtaſta mums, top waižats Igaunu tautas poemā „Kalewitiſch“, Igaunu wehſture lihbs tam laiſam, kad diwgalwigā ehrgla ſpahrne apehnoja muhſu ſemi? Titai par behdam un behdam. Meſcha malā pazekas ſeptini kapu kalnīai: ſeſchos no teem guk kriuſchee no ſobina, uguns-grehkeem, mehra, bada, ſpaibeem un ſmagām kalpinaſchanam, un titai weenā miruſchee daūigā nahwē.“ Ja daſchi runā par Sweedrijas waldbibas zeuſchanos pazelt pee weetejeem eedſihwotajeem iſglihtibu, tad waižati, ſur tad ir ſchee Sweedru laikmeta kultureas peemineeki? Iſnemot neezigo bibeles tulſojumu Latweeſchu un Igaunu walodās, ſchās kultureas peemineeku naw. Waj attihitiġās tos laiſos tehnika, ruhpeeziſiba, laukſaimneeziſiba? Nemaſ ne. Peetiſs, ja uſrahbijim, ka lauku eedſihwotaji tos laiſos nepaſina nekaſhdu metala rihtu leetoſchanu ſemfo-

pihā. Semkopjam nebija neveena dsels gabala nedf wahgos, nedf kamanās, nedf ezeschās, nedf arklā. Weenigee metala lautkopibas instrumenti bija — zirwis, nasis, iskapte un firvs. Teescham, eedfihwotaji pahrdfihwoja „foku laimmetu“, ta asprahctigi isteizas mahjitajs N. Bilensteins fawā rakstā: „Koka laimets pee Latweescheem“. Waj war nopeetni falihdsinat weetejo eedfihwotaju stahwakli sem Sweedrijas waldbibas ar tagadejo ņho tautinu stahwokli sem Kreewijas waldbibas, kad tagadejā laikā Latweescheem un Zgaunem ir leels ņlats patstahwigu semes ihpahcneku un tautas naudas kra-

Rigas pareistizigo katedrale, zelta 1876—1884 gadas.

jumi krahj-ņafēs teef ņlaititi daubf miljoneem rublu; ir ņawa rakstineeziba, literatura, ņawi mahņlineeki, kompozitori, musikanti, profesori, juristi, dakteri u. t. t., kad ņhis tautinas bauda ihdņigas ar Kreeweem pilņonu teefibas? Kreewu waldbiba atdewa weetejeem brijwibu un wiņas brijwā pilņona teefibas.

Pareisi ņafot, ņpihdofchee kultureli panahkumi no weetejeem eedfihwotajeem ir ņafneegti pehdējōs 50—60 gaddōs. Par ņwarigu notikumu pehdējā Kreewu waldbiņpanas laikā, ņas pawisam pahrwehrta ņho nomali un liņa ņahkumu garigai un ņaimneezijņai lauru eedfihwotaju attihstibai, war ņaukt to notikumu, kad Latweeschi un Zgauni leeleem bareem peenehma pareistizibu. Sawā behdu pilnā dņihwoņchanas laikā Latweeschi un Zgauni tika wispirms ar waru peeweenoti

Latīnu tīzībai; zaur „Baltijas kungu“ gribu 16 g. f. tika pēgreesīti luter-tīzībai, un beidsot ar lobu prahtu, pret kungu gribu, mīni pēnehma pareistīzību, kuru apleezināja wīnu preekščtetščī preekšč-mongoku periodā. Reliģiozā kustība, apšpeesta 1841 gadā, ar jaunu špehku šazehlās 1845 g. Wīšas šawas zeribas uš usplauščhanu Latweešchi un Zgauni lika uš pareistīzību, un wīni newihlās.

Lux ex oriente — stars no rihteem eespeedās tumšibā un atdšihwināja tautinas, kas, ka rahdijās, bija padotas isnihzībai. Gedšihwotaji usmodās, un pehz 700-gadu šnauščhanas šahkās jauna dšihwe. Pareistīzībā eedšihwotaji atrada ne tītai šawu reliģiošo prašijumu apmeerināščhanu, wīni pareistīzīgajā garidsneežībā atrada arī weenigo pabalstu, lai šašneegtu šawa materiala štahwolka ušlabo-ščhanu. Wīša Latweeščhu un Zgaunu tahtakā ekonomīškās un ga-rīgās attīhštīščhanas wehštūre nem šawu šahkumu no fchi notikuma.

Ušrahdišim likai eewehrojamašos brihščus šchās attīhštības wehštūrē. Latweeščhu un Zgaunu pahreeščhana pareistīzībā preekšč weetejām waldoščhām aprindam bija bahrgs beedinajums. Wīnas nahza pee šapraščhanas, šahdas breešmas apdraud wīnu labkļahjību, ja tauta palīks tumšcha un nemahzita. Šcho apstahklu šapraščhana un arī warbuht wehštūrīškās wainas šajuhta pret apšpeestām no wīnām tautinām, un šazenšča ar pareistīzīgo garidsneežību dšina weetejās waldoščhās aprindas ķertees pee reformam. Reformas galwcnā šahrta tika pēneentas ar noluhstu apturet eejahkufščos kustību. Wīšupīrims ķehrās pee wīšpahrejas grahmatas mahžēščhanas īplati-ščhanas starp lauzīneekēm. Wīša seme tika pahkļahsta ar školu tīhflu un šamerā ihšā laikā wīša jaunā paaudše palīka par grah-matas pratejeem. Keiše ar tautas īgļihštības pašahkumu tika īšwesta arī agrarā reforma. Pehz Wīdšemes semneeku leetu 1849 un 1860 gada noteikumeem par Wīdšemes šemkopjeem un 1856 gada notei-kumeem par Zgaunu gubernas šemkopjeem, tika dotas teešības eegahdatees šew šemi par ihpaščhumu arī weetejeem semneekēm; tika noreguleta šatīšime starp muiščneekēm un rentneekēm un atrasti lihdišķi preekšč kļauščhu nobeiģščhanas. Šabeedriškā pagasta pahr-waldīščhana tika organīšeta pehz 1866 gada likumeem. Aleškandra III Meera-ķeijara waldīščhanas laikā waldība īšweda leelas refor-mas — teešu, polīzejas un školu, kas atšwabīnāja semneekus no muiščneeku teešas un pahrwaldīščhanas. Šchis pehdejās reformas, ihsti školas, tuwīnāja Baltīju pahrejai Kreewījai, un weetejee dabuja eepšehju eepašīhtees ar kreemu literatūru, šinību un mahkflu.

Ša redšam, wīšas ušrahditās reformas ir ļoti nešen īšwestas. Pahrškatot šašneegtos no weetejeem eedšihwotajeem par šcho ihšo

brihdi panahkumus literaturâ, jabeedrifkâ dšihwê un semfopibâ, mums wajadses peenemt, ka weetejee eedšihwotaji ir špehrušchi milšigu šoli uš progressa zeka. Tagadejais semneeku ekonomiškais stahwotlis

Wina Majestate Kungs un Keišars
NIKOLAIS II.

Deews šargi Keišaru!
Dob Winam špehku waldit par šlawu mums,
Lai eenaidneeki trihž preekšch Wina rotas,
Šargi, šargi, Deews, Keišaru!

preekšch laudim, kas redseja klaušchu laikus, išrahdas par apbrihno-
jamu. „Ja zeltos augšcham muhšu tehwi, šaka wezakee laudis, un
redšetu, ka dšihwo tagad jaunâ paaudse, wini tam netizetu. Kâ
gan tagad naw? Kapehž gan nedšihwot?“

Par semneeku labklahjibu leezina tas fakts, ka pehdigôs 50—60
gados bads šhini semê naw peedšihwots.

Semneeku dšihwes ušlabošchanās weizinaja ari tirdšneezibu un ruhpnēezibu pilšehtās. Lēele tirdšneezibas zentri, ka Rīga, Lēepaja, Remele, stipri usplauka un eedšihwotaju ūktais winos tagad ar katru gadu paleelinās.

Weetejo agrar-lifumu apdomigais konserwatīfms un apdomigā ūemneeku reformu eewešchana dema eespehju lēeleem ūemes ihpašchneekteem pee laika eewest ūew jaunās rašchošchanas kahtibu, un lēelafās muischas zaur to nenefa nekahdu ūaudejumu, par ko lēezina preekšihmigā ūaimneekošchana winās tagadejoe laikos. Ar wahrdu ūakot, tahdas labklahjibas, kahdu tagad bauda ūem kreewu walbišchanas wišas weeteju eedšihwotaju ūchiras, ūchi dauds zeetufē ūeme wehl naw nekad redšejufi. Swinedami tagad Baltijas peeweenošchanas Kreewijai 200-gadu jubileju, un paħrleezinajušchees, ka weenigi Kreewijai ir japateizas par muħšu labklahjibu, ūazifim tad ari mehs, Latweešchi, ar ūaldru ūirds-apšinu un no wišas ūirds: „Baldees lēelajai kreewu tautai“.

M. M. M.

M. M. M.

**Pareilfizigo Latweeſchu Wehltneſcha redakzijā
dabujamas grahmatas :**

Par kruitu un wina nolihmi kriſtiga zilweka dlihwé (21 l. p.)
à 5 kap., ar peejuht. à 6 kap., 100 grahm. peejuht. 65 f.

Dfeefmas pee deewiſchkiġās liturgijas, wakara un rihta deew-
kalpoſchianas (preeſch wiſas draudieš kopdſeedaſchanaš),
24 l. p., à 5 kap., ar peejuht. à 6 kap., 100 grahmatinu
peejuht. maſià 65 kap.

Pareilfizibas ſwehtkos, 4 l. p., 100 gab. 50 kap., ar peejuht.
75 kap.

Kahdu tiizibu latweeſcheem peenahktos ſaukt par „lawu“?
(28 l. p.) Riġā, 1908. g., à 4 kap., ar peejuht. à 5 kap.

Serawims. Sarowas Brihmundaritajs. 140 l. p., Riġā, 1904. g.,
à 10 kap., ar peejuht. à 14 kap., 10 grahm. peejuht. 30 f.

Pareilfizigas Draudies peemina par dihwajeem un nomiruſcheem.
Sastahd. pr. J. Vormans; glihtā ſelritā ſehjumā, 32 l. p.,
à 10 kap., ar peejuht. à 12 kap., 10 grahm. peejuht. 30 f.

Ieeziba preekiht mahzibneekeem (illuſtr.) à 10 kap ar peejuht.

Baltija ſem Kreewijas eeſpaida un waldibas. 1710—1910.
Sastahdijs J. A. Jurjens. 24 l. p. Maſià 10 kap.

1. - 57

10

Matija 10 kap.

Dabujama wairumā: Pareiztīzīgo Latviešu Wehstn. redakcijā:
Rīgā, Meera eelā 12, df. 18, un D. Seltina grahmatu tirgotavā:
Rīgā, Terbatas eelā 20.

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309044359